

Jutustus Krasnodoni kangelastest

Surematud on Krasnodoni põrandaalusest tegevusest osavõtjate nimed, kes löid äraproovitud bolševike juhtimisel organisatsiooni „Noor Kaardivägi“. Astuvad ellu uued põlvkonnad, ja nende ette kerkivad uuesti noorte kangelaste unustamatud kujud. Nõukogude noori erutab kõik, mis on seotud noorkaardiväelastega. Nad pärivad oma kirjades „Noore Kaardiväe“ ellujäänud liikmete saatusest, Koševoi ja Tulenini perekonnast, tunnevad hu-

vi, missugune oli bolševik F. P. Ljutikov elus, bolševik, kes juhtis noorte põrandaaluste tegevust.

„Ogonjoki“ korrespondent sõitis komsomoli kuulsuse linna — Krasnodoni, külastas noorkaardiväelaste vanemaid, tutvus dokumentidega, mis olid kogutud kohalikkumuseumi. Ta vestles ka Moskvas elavate Valja Bortsi ja Vassili Levašoviga. Allpool avaldatakse vastus lugejate kirjadele.

1943. aasta varakevadel käisime väikeses kaevuritelinna, mille nimi on nüüd kuulus üle kogu maailma. Neil päevil oli varemisses varisenud Krasnodon sügavas leinas: kaevurid matsid ühishauda oma noori kaaslinlasi — „Noore Kaardiväe“ kangelasi.

Ja nüüd me oleme uuesti Krasnodonis. Juba ammu on ravitud sõja poolt löödud haavad, linn on üles ehitatud ja kaunitmaks muutunud. Kollakas suitsusambake lookleb lõbusalt künkliku stepi kohal, kus uhkelt kõrguvad terrikonid. Jaamast väljuvad tumehõbedase söega laetud rongid. Sütt aga kaevandatakse kaevandustest, mis kannavad „Noore Kaardiväe“ liikmete: Sergei Tjulenini, Oleg Koševoi nime. Siin on ka Koševoi, Tjulenini, Zemunhovi nimelisi tänavaid...

Krasnodoni kesklinnas, kingul, suures ruumikas majas asub nüüd põrandaaluse komsomoli-algorganisatsiooni muuseum. Viimasel ajal on muuseum täienenud uute materjalidega bolševistliku põrandaaluse organisatsiooni juhtidest Krasnodonis. Need materjalid heidavad eredat valgust kommunistide mehisele käitumisele, kes oskavad organiseerida okupatsiooni raske- mais tingimustes tugeva põrandaaluse organisatsiooni.

Silmapaistval kohal asub muuseumis Filipp Petrovitš Ljutikovi portree. Pisut allpool raamis aga allkiri:

„1942. aasta juuli alguses kutsuti Ljutikov partei Krasnodoni rajoonikomiteesse. Küsimusele, kas on ta valmis jääma põrandaalusele tööle, vastas Ljutikov pikalt mõtle mata:

„Mina olen partei sõdur. Rajoonikomitee tahe on mulle seaduseks. Partei iga ülesannet olen valmis täitma. Ma õigustan partei usaldust...“

Määratu suure huviga vaatlevad muuseumi külastajad kalleid reliikviaid, mis kujutavad bolševiku helget ja üllast kaju. Siin on ka vandetöötuse tekst, mille andis Ljutikov. Koos temaga lausuisid selle püha vandetöötuse sõnu partei rajoonikomitees insener-kommunist Nikolai Petrovitš Barakov ja teised kommunistid. Jäänud partei käsul fašistide tagalasse, astus Ljutikov Krasnodoni direktiooni mehhaanikatsehhi tööde juhatajaks, selle tsehhi ülemaks aga hakkas Barakov.

Muuseumi külastajad loevad partei-kandidaadi Jevgenti Moškovi mälestusi tema esimesest kohtumisest Ljutikoviga. Filipp Petrovitš ütles siis Moškovi:

„Me peame inimestele endid, vabadust ja nõukogude võimu iga päev meelde tuletama. Seni ei ole me veel hakanud välja laskma lendlehti. Kuid mul on küpsenud niisugune plaan: minu kuuri on maetud kast, sinna on peidetud ajalehe „Pravda“ kaust, ma olen ju aastat kaksikümmend „Pravda“ tellija. Kast tuleb avada ja võtta sealt ajalehti, et neid linnas üles kleepida. Las inimesed loevad nõukogude sõna.

lises kaevanduses. Me leidsime ta valguserikkas saalis. Oma emarmastuse annab nüüd Jelena Nikolajevna kaevurite lastele. Sageli tuleb ta majja, kus ta varem elas koos perekonnaga. Jelena Nikolajevna armastab istuda aiakeses, mis asub maja kõrval. Seal kõigub tuules peenike õunapuuke, mille enne sõda istutas tema poeg.

Kangelase ema saab tohutul hulgal kirju. Ainuüksi 1951. aastal tõi kirjakaandja talle üle 5000 kirja.

Jelena Nikolajevnaga koos elab ka vanaema Veera. Ta on vanaks jäänud, kuid ei kaota vaimureipust, kohtub sageli õpilastega ja jutustab neile oma Olegist.

Molotovi-nimelises tänavas, majas nr. 6, elab Sergei Tjulenini ema Aleksandra Vassiljevna. Okupatsioonipäevil elas ta üle palju viletsusi. Timukad piinasid teda poja silmade all.

„Need metsloomad ei halastanud tsegi väikestele lapselapsele“, meenutab Aleksandra Vassiljevna. „Nad töid ta kongi, Valerik oli aga vaevalt üle aasta vana, ja hakkasid näpistama last, peksma teda vastu põski, nõeltega küünite alla torkima, et Sergei tunnistaks üles. Mu poeg aga kiristas hambaid ja vaatas metsiku vihaga fašistidele...“

Ema vaikib, ja toas valitseb kaua vaikus.

„Meie Valerik aga kasvas suureks“ jätkab Aleksandra Vassiljevna. „Ta on kümne aastane. Käib kolmandas klassis. Saab eeskujulikke hindede. Serjoža armastas teda väga. Mäletan, ta sõidutas alati Valerikut Parunil — niiviisi hüüdis ta oma karvast koera...“

Olga Ivantsovat — „Noore Kaardiväe“ endist luurajat — kohtasime linna parteikabinetis.

„Valmistun järjekordseks seminariks“, teatas ta, kohendades kastanpruune juukseid. „Ma juhatan isegi agitatsioonikollektiivi. Olen parteiorganisatsiooni sekretär. Tööd jätkub.“

Ja lisab siis:

„Noortega ma sidet ei katkesta. Pärast sõda töötasin ÜLKNÜ Keskkomitee komsorgina vabrikukoolis nr. 26. Meie kool valmistas ette toetajate, soonimismasinate ja läbijate kaadrit. Kuidas ma kasvatasin tulevase kaevureid? Taotlesin, et nad oma elus ja töös sarnaneksid minu sõpradega „Noorest Kaardiväest“.“

Pärast vabrikukooli töötas Olga Ivantsova kolm aastat trusti „Krasnodonžilstroi“ kaadriosakonna juhatajana. 1948. aastal astus ta parteisse. Õppis pisuvalt. Tema unistuseks on saada mäeinseneriks.

„Aga kus on teie õde?“ küsisime temalt.

„Niina? Ta on Vorosilovgradis. Te leiata ta partei Klimovski rajoonikomiteest.“

Niina Ivantsovat See oli tema, kelle kätt surudes ütles Oleg Koševoi tuli-

haud, kuhu on maetud Oleg Koševoi ja Ljuba Ševtsova. Kui mul läks raskeks, siis tuletasin meelde hukkunud seltsimehi ja töötasin kolmekordistatud energiaga.

K ü s i m u s. Kas olete ammu parteitööl?

V a s t u s. Kolmandat aastat töötan ma Dzeržinski kaevandusevalitsuse parteiorganisatsiooni sekretärina. Meie mäetöölised-stahhaanovlased nimetavad end töö-noorkaardiväelasteks.

K ü s i m u s. Missuguste näitajatega astus kaevandus uude aastasse?

V a s t u s. Juba 29. oktoobril täitsid „Dzeržinka“ kaevurid aastaplaani. Meie parteiorganisatsioon ei etenda selles väikest osa...“

Aga kus on Radik Jurkin? Zora Arutjunjants? Mida teeb Valja Borts? Kuidas elavad Vassili Levašov, Anatoli Lopuhhov?...

Me kogusime teateid.

Radik Jurkini ema Maria Konstantinovna teatas meile meeleldi:

„Poeg unistas juba koolipingist peale lenduriks saamisest. Nüüd aga saavutas ta sihi.“

Maria Konstantinovna võttis perekonnaalbumist poja pildi:

„Hiljuti saatis. Vanemleitnant. Teenib lendurina. Ta võitles ka rindel. Kui teda autasustati Punalipu ordeniga, kirjutas Radik mulle: „Olegi ja seltsimeeste vere eest maksan ma vaenlastele halastamatult kätte“.“

Naeratanud, tähendab perenaine:

„Ma olen juba vanaema Mu Radik abiellus ju. Tal on kaks last...“

Gorki-nimelise kooli õpetaja Polina Dmitrijevna Lopuhhova jutustas oma pojast:

„Anatoli kirjutab mulle sageli. Sõidab igal suvel puhkusele. Leningradis lõpetas ta sõjakooli.“

Pärast lühikest pausi lisab Polina Dmitrijevna:

„K koos temaga õppis ju ka Zora Arutjunjants...“

Krasnodoni äärelinnas, järsu oru kaldal seisab väike valge majake. Siin elab Minas Artemjevitš Arutjunjants, kõrgekasuline, kõhn vanamees. See on Zora, ühe aktiivseima noorkaardiväelase, isa.

Sirvides ülesvõtete ja ajast koltunud ajaleheväljaldigete paki — oma perekonnaarhiivi, — jutustab vanamees:

„Siin on ülesvõte Zorast. Ta saatis selle meile Moskvast, kui ta oli komsomoli XI kongressi delegaat. Selle foto saime aga Leningradist. Selle aga — Kitevist. Ta elab praegu seal. Kas tahate teada tema aadressi? Kitevi, Bolšaja Žitomirskaja 21, korter 13.“

Me astusime ka Levašovide majja. Seitsmekümneaastane Ivan Ivanovitš, saanud teada, et meie oleme Moskvast, palus:

„Te külastage seal minu Vassilit. Ta

„Minu olen parteiorganisator. Rajoonikomitee tahe on mulle seaduseks. Partei iga ülesannet olen valmis täitma. Ma õigustan partei usaldust...“

Määratu suure huviga vaatlevad muuseumi külastajad kalleid reliikviaid, mis kujutavad bolševiku helget ja üllast kaju. Siin on ka vandetöötuse tekst, mille andis Ljutikov. Koos temaga lausuvad selle püha vandetöötuse sõnu partei rajoonikomitees insener-kommunist Nikolai Petrovitš Barakov ja teised kommunistid. Jäänud partei käsul fašistide tagalasse, astus Ljutikov Krasnodoni direktiooni mehhaanikatsehi tööde juhatajaks, selle tsehhi ülemaks aga hakkas Barakov.

Muuseumi külastajad loevad parteikandidaadi Jevgeni Moškovi mälestusi tema esimesest kohtumisest Ljutikoviga. Filipp Petrovitš ütles siis Moškovi:

„Me peame inimestele endid, vabadust ja nõukogude võimu iga päev meelde tuletama. Seni ei ole me veel hakanud välja laskma lendlehti. Kuid mul on küpsenud niisugune plaan: minu kuuri on maetud kast, sinna on peidetud ajalehe „Pravda“ kaust, ma olen ju aastat kaksikümneid „Pravda“ tellija. Kast tuleb avada ja võtta sealt ajalehti, et neid linnas üles kleepida. Las inimesed loevad nõukogude sõna. Ja püüa valida niisuguseid ajalehenumbreid, kus on avaldatud Lenini ja Stalini portreed. Ajalehtedest jätkub alguseks.“

„Kuid need on ju vanad lehed!“ vaidles Moškov vastu.
„Meie bolševistlik „Pravda“ ei vana ne kunagi,“ vastas Ljutikov.

Juba estimestest võitluspäevadest peale tundsid põrandaalused kommunistlikud noored Filipp Petrovitši suunavat kätt. Noorte krasnodonlaste kõik operatsioonid töötati hoolikalt välja põrandaaluse parteiorganisatsiooni poolt. Kuni viimaste päevadeni sõlitasid Ljutikov ja Barakov konspiratsiooni ja kui arreteeriti noorkaardiväelased, siis jätkasid nende sõbrad linna ülejutanmist lendlehtedega ja diversioonide sooritamist. Oli välja töötatud gestapo piinakambris väelevate noorkaardiväelaste päästmise plaan. Kuid teostada seda plaani ei läinud korda.

1943. aasta 9. jaanuaril arreteeriti põrandaaluse organisatsiooni juhid. Filipp Petrovitšit piinati mitu päeva. Gestapolasi ajas marru raudse bolševiku külmaverelisus. Tullis pärast piinamisi teadusele laulis Ljutikov kongis laulu „Ma drapüinat raskest vangipõlves“. Tema korraldusel andis Uljana Gromova morse tähestiku abil edasi:

„Staabi viimane käsk... viimane käsk... Meid viiakse hukkamisele. Meid veetakse läbi linna tänavate... Me hakkame laulma Iljiši lemmiklaulu... Viimane käsk...“

Selle käsu sõnu reprodutseeritakse muuseumis.

... Me külastasime Krasnodoni mehhaanikatöökodasid. Okupatsioonipäevil töötasid siin Ljutikov ja Barakov. Nüüd töötab töökodades Filipp Petrovitši tütar kommunistlik noor Raja Ljutikova. Ta on komsomolikomitee liige.

„Tahan astuda parteisse, kelle liige oli minu isa,“ ütleb Raja.

Ta oli 12-aastane, kui Filipp Petrovitš temaga hüvasti jättis. Ta kinkis tütrele geograafilise gloobuse (see oli sünnipäeval) ja ütles talle:

„Vaata kui sellel kerakesel on igal pool rahvavõim, siis ei tule enam sõdu ja isadel ei ole vaja lahkuda lastest...“

Raja hoiab isa kingitust.
Krasnodonis elab ka Jelena Nikolajevna Koševaja — Olegi ema. Ta juhatab lasteaeda Sergei Tjulenini nime-

hüüdis oma oma karvast koera...“

Olga Ivantsovat — „Noore Kaardiväe“ endist luurajat — kohtasime linna parteikabinetis.

„Valmistun järjekordseks seminariks“, teatas ta, kohendades kastanpruune juukseid. „Ma juhatan isegi agitatsioonikollektiivi. Olen parteiorganisatsiooni sekretär. Tööd jätkub.“

Ja lisab siis:
„Noortega ma sidet ei katkesta. Pärast sõda töötasin ULKNÜ Keskkomitee komsorgina vabrikukoolis nr. 26. Meie kool valmistab ette toetajate, soonimismasinistide ja läbijate kaadrit. Kuidas ma kasvatasin tulevaste kaevureid? Taotlesin, et nad oma elus ja töös sarnaneksid minu sõpradega „Noorest Kaardiväest“.“

Pärast vabrikukooli töötas Olga Ivantsova kolm aastat trusti „Krasnodonžilstroj“ kaadriosakonna juhatajana. 1948. aastal astus ta parteisse. Õppis püsivalt. Tema unistuseks on saada mäeinseneriks.

„Aga kus on teie öde?“ küsisime temalt.

„Niina? Ta on Vorosilovgradis. Te leiate ta partei Klimovski rajoonikomiteest.“

Niina Ivantsova! See oli tema, kelle kätt surudes ütles Oleg Koševoi tültselt:

„Niina, me hakkame partisanideks! Kas sa kujutled ka, kes on partisan?... Ta tapab ühe vaenlase, teise, tapab sajana, kuid saja esimene võib tappa tema... Partisan ei värise kunagi oma isikliku elu pärast. Ta ei sea kunagi oma elu kõrgemale kodumaa huvidest...“

„Ma mäletan alati armsa Kašuki sõnu,“ ütles meile Niina Ivantsova, kui me temaga kohtusime. „Oleg unistas kommunistiks saamisest. Kui palju kordi ta meile sellest rääkis! Tema südamesoovi täitsime meie, ellujäänud noorkaardiväelased.“

Niina Ivantsova läks vabatahtlikult rindele ja maksis vaenlasele kätte oma lahinguseltsimeeste surma eest.

„Ka mina kirjutasin oma nime Riigipäevahoone müürlile Berliinis,“ jutustab Niina. „Ja oma nime kõrvale ma kirjutasin Oleg Koševoi, Serjoža Tjulenini, Uljaša Gromova nimed...“

Pärast sõjaväest demobiliseerumist astus Niina Ivantsova oblasti parteikooli Stalino linnas, lõpetas selle edukalt, ja nüüd on ta parteitöötaja. Partei rajoonikomitee instruktorina Vorosilovgradis õpib Niina Ivantsova põhjalikult tundma parteiorganisatsioonide tegevust, süveneb ettevõtete tootmisel ja korraldab siin oskustelikut parteitööd. Tema sõna on kaalukas ja autoriteetne. Hiljuti kõneles ta erutatult tehase tsehhis rahu eest toimuvale võitlusele pühendatud mitingul:

„Minu sõbrad-noorkaardiväelased andsid oma noored elud rahu võidulepääsemise eest, milles me teiega nüüd elame. Kindlustagem siis seda rahu stahhaanovlika tööga...“

Parteitöötajaks sai ka Mihhail Šiššenko. „Noore Kaardiväe“ staabi ülesandel asutas ta põrandaalused grupid kaevandustes ja rajooni asulates.

Me astusime temaga ühendusse hilja öösel selektori kaudu trustist „Krasnodonugol“. Ta oli laavas. Toome ära meie vestluse üleskirjutuse:

K ü s i m u s. Tere, Mihhail Tarassovitš! „Oponjoki“ lugejad on huvitatud ellujäänud noorkaardiväelaste saatusest. Jutustage, palun, kuidas kujunes teie elu pärast Krasnodoni vabastamist.

V a s t u s. Ma töötasin komsomoli Rovenkovski rajoonikomitee sekretärina. Minu kabineti aknast oli näha

„Ma olen juba vanaema Mu Radik abiellus ju. Tal on kaks last...“

Gorki-nimelise kooli õpetaja Polina Dmitrijevna Lopuhhova jutustas oma pojast:

„Anatoli kirjutab mulle sageli. Sõdab igal suvel puhkusele. Leningradis lõpetas ta sõjakooli.“

Pärast lühikest pausi lisab Polina Dmitrijevna:

„Koos temaga õppis ju ka Žora Arutjunjants...“

Krasnodoni äärelinnas, järsu oru kaldal seisab väike valge majake. Siin elab Minas Artemjevits Arutjunjants, kõrgekasvuline, kõhn vanamees. See on Žora, ühe aktiivseima noorkaardiväelase, isa.

Sirvides ülesvõtete ja ajast koltunud ajalehedeväljajõgete pakki — oma perekonnaarhiivi, — jutustab vanamees:

„Siin on ülesvõtte Zorast. Ta saatis selle meile Moskvast, kui ta oli komsomoli XI kongressi delegaat. Selle foto saime aga Leningradist. Selle aga — Kitevist. Ta elab praegu seal. Kas tahate teada tema aadressi? Kitevi, Bolšaja Žitomirskaja 21, korter 13.“

Me astusime ka Levašovide majja. Seitsmekümneaastane Ivan Ivanovitš, saanud teada, et meie oleme Moskvast, palus:

„Te külastage seal minu Vassilit. Ta õpib Sõjalises Akadeemias. Mereväehvitser...“

Ja siis oleme taas Moskvast. V. I. Lenini nimeline Sõjalis-Poliitiline Akadeemia. Me otsisime Vassili Levašovi üles. Oleme huvitatud:

„Kas olete ammu hakanud meremeheks?“

Ta jutustab ruttamatult:

„Kui kommunist Ljutikov andis meile korralduse jätta maha Krasnodon, ületasin ma rindejoone ja astusin Nõukogude vägede ridadesse. Olin reames... Vabastasin oma kodupaiku Donbassi, Žaporozjet, Bessaraabiati. Olin pataljoni komsorgiks, siis polgu komsorgiks, ründasin Berliini. 1947. aastal sattusin Sevastopolisse. Olin laeva komsomoliorganisatsiooni sekretäriks. Nüüd olen akadeemia kuulaja...“

„Kuidas te õpite?“

Vassili Levašov naeratab kohmetult ja puikleb:

„Nagu poleks viga. Sooritasin eksamid.“

„Kas Valja Bortsiga kohtute?“

„Kuidas siis muidu. Ka tema on siin, Moskvast. Täna õhtul lähen tema poole. Tahan temalt saada väikese konsultatsiooni inglise keele alal...“

Talvine õhtu. Me oleme valguserikaskas ja mugavas toas Novopeštjanõi tänaval asuvas majas. Klaveri taga — Valeria Borts. Tema kõrvale — tema seltsimees põrandaaluse võitluse päevist Vassili Levašov.

Valja lõpetas edukalt 1951. aastal Moskva võõrkeelte instituudi. Ta valdab tähuslikult hispaania ja inglise keelt ning töötab nüüd õpetajana.

Siin me vaatleme ülesvõtet monumendist, mis püstitatakse kangelaste hauale. Vorosilovgradis skulptorid Viktor Muhhin, Vassili Agibalov ja Vassili Fedtšenko töötasid üle nelja aasta selle mälestussamba loomisel. Selles skulptuurteoses on jäädvustatud noorte kangelaste vandetöötus lahingulipu all.

Krasnodonis püstitatakse praegu „Noore Kaardiväe“ nimelist grandiooset kultuuripaleed.

Linn austab pühalt kuulsusega kroonitud kangelaste mälestust, kelle nimede üle on uhke nõukogude rahvas.